

A MESTERMŰ DOKUMENTÁCIÓJA

Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták

Igor és Ivan Buharov

Kassák Múzeum, Budapest

2023. június 22. – október 29.

1. A mestermű azonosítása

A Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták című kiállítás 2023. június 22. és október 29. között volt látható a budapesti Kassák Múzeumban. A projekt a 2022ben elnyert Kassák kortárs művészeti díj nyomán jött létre. Kurátor és alkotótárs Erdődi

Katalin, történész-szakértő Gucsa Magdolna volt. A díjra benyújtott terv egy Super/Normal 8mm technikával készülő többcsatornás filminstallációból indult ki, amelynek középpontjába Szittyá Emil alakja, anarchista és antimilitarista gondolkodása, csavargó életformája, önmitologizáló életrajza, írásai, festészete és háborús álmogyújtése került.

A megvalósult munka során Szittyá történeti alakja fokozatosan kilépett az életrajzi rekonstrukció keretéből. Egy médiumokon át vándorló, dokumentarista és fiktív elemeket összekapcsoló művészeti tér középpontjává vált. A kiállítás számunkra nem emlékmű és nem illusztrált életrajz, hanem működésbe hozott, bizonytalan archívum.

2. Archívumi kutatás, mint alkotói módszer

A mestermű létrejöttében meghatározó szerepe volt az elsődleges forrásokkal végzett kutatásnak. Gucsa Magdolnával és Erdődi Katalinnal közösen jutottunk el a Deutsches Literaturarchiv Marbach gyűjteményébe. Szittyá Emil személyes iratait, kézíratait, jegyzeteit és dokumentumait nem reprodukcióként vagy idézetként láttuk, hanem fizikailag jelen lévő anyagként vehettük kézbe. Számomra ez a találkozás megváltoztatta a kutatás természetét. A papír, a kézírás, a javítások, az elmozduló sorok, a használat nyomai ugyanúgy információt kezdtek hordozni, mint maga a leírt szöveg. (lásd a 25. képet)

A marbach-i kutatás egyik legerősebb pillanata Szittyá saját álomnaplójának megtalálása volt. Az álomanyag addig történeti és irodalmi forrásként állt előttünk; a kézirat kézbevétele után személyes nyommá, tárggyá és időbeli átjáróvá vált. A kutatóút tapasztalata közvetlenül hatott a kiállítás nyelvére. Az archívum többé nem háttéranyag volt, amelyből adatokat emelünk át a műbe. Maga az archívum vált médiummá.

Ebből a tapasztalatból nőtt ki a dokumentum és a pseudodokumentum közötti játék is. A kiállításban régi telefonok, Super/Normal 8mm filmanyagok, hangok, szövegek, történeti dokumentumok, talált tárgyak és általunk létrehozott, bizonytalan státuszú ereklyék kerültek egymás mellé. A hamisítás itt kutatási eszköz: megmutatja, milyen könnyen épül fel a hitelesség, és milyen erősen vágyunk arra, hogy egy tárgy mögött biztos eredetet, egy történet mögött biztos igazságot találjunk.

A kutatás számomra ezen a ponton vált gyakorlattá. Nem előbb gyűjtöttük össze a tudást, hogy utána műalkotást készítsünk belőle. A kézirat kézbevétele, a történeti

hiány, a filmforgatás, a tárgykészítés, a hang, az installáció és a nézői helyzet ugyanannak a kutatási folyamatnak különböző állomásai lettek.

3. A megvalósult alkotás verbalizálható alkotói programja

A mestermű alkotói programja közvetlenül kapcsolódik a disszertáció fő kérdéséhez: hogyan képes egy történet, gondolat vagy motívum egyik médiumból a másikba átlépni úgy, hogy közben megváltozik a jelentése és működése. Szittyá Emil esetében egy történeti személyből indultunk ki, de a hiánytalan életrajz helyett a hiányok, ellentmondások, önmitologizáló történetek és töredékes dokumentumok kezdtek érdekelni.

A kiállításban a történeti dokumentum és a fikció közötti határ átjárhatóvá vált. A néző nem lezárt elbeszélést kap, hanem maga kezd kapcsolatokat létrehozni a tárgyak, hangok, filmek, történetek és hiányok között. A tér egy rosszul kapcsolt, illegális telefonközpontként működik a történelem gyomrában. A múlt hívható, félrehallható, újrajátszható, meghamisítható és újraaktiválható anyaggá válik.

4. A mestermű és a doktori kutatás kapcsolata

A mestermű a disszertációban vizsgált médiumközi alkotói praxis egyik legsűrűbb megvalósulása. A dolgozat egyik alapállítása, hogy a műveink nem készülnek el véglegesen: egy gondolat vagy motívum időlegesen testet kap egy filmben, installációban, hangban vagy performanszban, majd továbbhalad egy következő formába.

A Szittyá-projektben ez a mozgás különösen világosan követhető. Egy történeti kutatásból tárgyegyüttes, kéziratból hang, filmből installáció, archívumból fikció, háborús álomból telefonon meghallgatható jelenlét, történelmi személyből kortárs politikai kérdés keletkezett. A mestermű ezért nem a disszertáció illusztrációja. Ugyanannak a kutatásnak egy másik teste.

Az analóg kísértet fogalma is konkrét formát kap. A Super/Normal 8mm film anyaga, sérülése, időbelisége és bizonytalan dokumentumstátusza részt vesz a történet létrehozásában. Ugyanez történik a telefonkagylókkal, kéziratokkal és az archívumot utánozó tárgyakkal. A médium nem egyszerűen közvetíti a múltat, hanem létrehozza annak kísértetszerű jelenlétét.

5. Szittyá Emil, háborús álmok és az antimilitarizmus jelen ideje

Szittyá Emil háborúellenessége a kutatás során egyre kevésbé tűnt történeti kuriózumnak. A második világháború idején gyűjtött álmokban a háború már jóval a front előtt behatol az alvásba, a testbe, a félelembe és a képzeletbe. Ez a felismerés a mestermű egyik politikai magjává vált.

A száz évvel ezelőtti avantgárd és anarchista művészek hangosan léptek fel a militarizmus, a nacionalizmus és a háború ellen. A jelenben ennek a hangnak a hiánya számomra egyre nyugtalanítóbb. Értelmetlenül halnak meg és szenvednek gyerekek, családok éheznek, fiatalokat küldenek háborúba, miközben a fegyverkezésre fordított összegek az egekbe szöknek. A SIPRI adatai szerint a világ katonai kiadásai 2025-ben 2887 milliárd dollárt értek el; ez a tizenegyedik egymást követő év volt, amikor a globális katonai kiadások növekedtek, és a 2016–2025 közötti évtizedben összesen 41 százalékkal emelkedtek. Európában 2025-ben egyetlen év alatt 14 százalékos növekedést mértek. Számomra ezek a számok ugyanannak a félelemre épülő politikai

logikának a jelei, amely ellen Szittyá és számos avantgárd művész már száz évvel ezelőtt tiltakozott.

Magyarországon ezzel párhuzamosan néhány év alatt látványosan megnőtt a hadiipari gyártókapacitás. A hivatalos honvédelmi források már legalább hat magyarországi helyszínt sorolnak fel a kiépülő védelmiipari rendszer részeként: Zalaegerszegen Lynx harcjárművek készülnek, Kiskunfélegyházán kézfegyvereket gyártanak, Gyulán katonai helikopterekhez kapcsolódó Airbus-alkatrészek készülnek, Várpalotán lőszer- és robbanóanyaggyártó komplexum épült ki, Kaposváron a Gidrán harcjárművek integrációjához kapcsolódó kapacitások jelentek meg, Győrben pedig további harcjárműgyártási fejlesztéseket terveztek. Számomra ennek a gyors terjeszkedésnek az ijesztő volta éppen abban áll, hogy a fegyvergyártás lassan természetes gazdaságpolitikai célként jelenik meg. Miközben emberek éheznek, a természet pusztul, és a háborúban fiatalok ölik egymást, a globalizált gazdasági és politikai elit számára a fegyverkezés újabb növekedési piaccá válik.

Szittyá antimilitarizmusa azért marad jelen idejű, mert a félelem ma is politikai szervezőerő. A háború nyelve lassan természetessé teszi a fegyverkezést, az ellenségképzést és az engedelmisséget. Magyarországon is látványosan épül a hadiipari infrastruktúra; a fegyvergyártás és a katonai logika ismét a gazdasági és politikai jövőkép részévé vált.

A mestermű ezért az antimilitarizmust jelen idejű művészeti feladatként kezeli. Szükség van az erőszakmentes ellenállás technikáira, a propaganda eltérítésére, a félelem nyelvének megzavarására, a humorra, a szabotázs képzeleti formáira, az autonóm közösségi terekre. A művészetnek folyamatosan hackelnie kell az apokaliptikus kapitalizmus és a militarizált hatalom képzeleti infrastruktúráját: azokat a képeket, történeteket, nyelveket és reflexeket, amelyek természetessé próbálják tenni az erőszakot és az engedelmisséget.

Ebben az értelemben a Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták nem Szittyá Emilnek emelt emlékmű. Kísérlet arra, hogy az archívumban megtalált háborúellenes energiát visszakapcsoljuk a jelenbe.

6. Kutatási előzmények és az azokon való túllépés

A mestermű előzményei a korábbi filmjeinkben, installációinkban és a disszertációban tárgyalt médiumközi munkákban találhatók. A Kormányeltörésben esetében egy vers mozdult film, hang és többcsatornás installáció felé; az Örök Szándékmező hangolás, a Floraphilia és a Revolúcióparabotanika során növényi, politikai és rituális motívumok vándoroltak kiállítás, performansz és játékfilm között. A Szittyá-projektben ez az átjárás az archívum, a történeti emlékezet és az antimilitarista cselekvés területére lépett.

A mestermű egyik fontos lépése, hogy az archívumot nem háttéranyagként használja. Maga az archívum válik művészeti médiummá. A dokumentum, a hamis dokumentum, a talált tárgy, a létrehozott ereklje, a film, a telefonon megszólaló hang és a történeti tény azonos térbe kerül.

A korábbi filmjeinkben működő álomdramaturgia itt térbeli dramaturgiává alakul. A film időbeli montážsa helyett a néző mozgása is vágást végez: ő dönti el, melyik tárgy után melyikhez lép, melyik hangot hallgatja meg, milyen sorrendben olvassa össze a töredékeket. A néző a montážs egyik végrehajtójává válik. A narratíva szervezésének egy része az alkotótól a térhez, a tárgyakhoz és a nézőhöz kerül.

7. A mestermű, mint vizuális és térbeli kifejezési forma nyelvi megfogalmazása

A kiállítótérben különböző időrétegek élnek egyszerre. Tárcsázós telefonok, analóg filmanyagok, tárgyak, dokumentumok, hangok és fiktív történeti maradványok hoznak létre egy bizonytalan archívumot. A tárgyak nem egyetlen történetet bizonyítanak. Egymást fertőzik meg jelentéssel.

A telefon kommunikációs eszközből időgéppé válik. A Super/Normal 8mm film egyszerre dokumentum és hamis emlékezet. Az archív tárgy elveszíti biztos eredetét. A hamis tárgy történeti súlyt kezd növesztetni. Szittyá Emil egyszerre történeti személy, anarchista kísértet és a jelenbe behívott beszélgetőtárs.

A néző saját mozgásával hozza létre a kiállítás ideiglenes sorrendjét. A látás, hallgatás, olvasás, mozgás és kételkedés egyetlen érzékelési folyamat része lesz.

8. Statement

Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták egy Szittyá Emil köré épített bizonytalan archívum. Történeti dokumentumok, analóg filmek, beszűrődő zajok, talált és létrehozott tárgyak segítségével próbál kapcsolatot teremteni egy olyan figurával, aki maga is folyamatosan átírta saját életrajzát.

A kiállítás nem rekonstruálja Szittyá életét. Megpróbálja újra működésbe hozni. A történelem itt rosszul kapcsolt telefonközpont. A dokumentum időnként hazudik, a hamisítvány igazat mond, az ing emlékezni kezd a lövésre, egy háborús álom évtizedekkel később beleszól a kagylóba.

A mestermű kérdése a jelennek is szól: hogyan lehet a háború, a félelem és az engedelmisség nyelvét eltéríteni? Hogyan tud a művészet erőszak nélkül ellenállni, és olyan képzeleti tereket létrehozni, amelyekben a parancs elveszíti magától értetődő erejét?

9. Technikai adatok

Cím: Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták

Alkotók: Igor és Ivan Buharov

Év: 2023

Helyszín: Kassák Múzeum, Budapest

Kiállítás időtartama: 2023. június 22. – október 29.

Előzmény: Kassák kortárs művészeti díj, 2022

Kurátor és alkotótárs: Erdődi Katalin

Történész-szakértő: Gucsa Magdolna

Installációtervezés: Igor és Ivan Buharov, Vándor Csaba

Grafikai tervezés: Fignár Réka Kivitelezés: Álomvadász Kft.

Műfaj / médium: többcsatornás, analóg technikára épülő filminstalláció és multimedialis kiállítás

Kiemelt médiumok: Super/Normal 8mm film, mozgókép, hang, régi telefonok, tárgyak, archív és pszeudoarchív dokumentumok, installációs elemek.

A kiállítás létrejöttéhez a Deutsches Literaturarchiv Marbach is kapcsolódott.

10. Dokumentáció, fellelhetőség és identifikáció

A mestermű, a *Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták* című kiállítás videódokumentációja az alábbi linken tekinthető meg:

<https://www.youtube.com/watch?v=mGSLtvEg0o>

A kiállítás 2023. június 22. és október 29. között volt látható a budapesti Kassák Múzeumban. A mestermű részletes identifikációs és technikai adatait a 9. pont tartalmazza.

11. A mestermű dokumentációjához kapcsolódó források

Kassák Múzeum. „Igor és Ivan Buharov: »Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták«.” Időszaki kiállítás, 2023. június 22. – október 29.

Erdődi Katalin, Gucsa Magdolna, Nemes Z. Mária és Szittyá Emil. Igor és Ivan Buharov: Minket anarchistákat nem nyugtalanítanak morálgiliszták. Kiállítási katalógus. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2023.

Gucsá Magdolna. „Szittyá Emil – a határsértés, mint életmodell.” *Helikon* 63, 1. szám (2017): 111–117.

Mélyi József. „Lehetünk-e Szittyá-Buharovok?” *Élet és Irodalom* 67, 33. szám (2023. augusztus 18.).

Deutsches Literaturarchiv Marbach. Szittyá Emilhez kapcsolódó személyes iratok, kéziratok és jegyzetek. Helyszíni kutatás Gucsa Magdolnával és Erdődi Katalinnal; saját kutatási jegyzetek és alkotói archívum.

Liang, Xiao, Nan Tian, Diego Lopes da Silva, Lorenzo Scarazzato, Zubaida A. Karim és Jade Guiberteau Ricard. *Trends in World Military Expenditure, 2025*. SIPRI Fact Sheet. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2026.

Honvédelem. „Magyarország jó időben kezdte újraépíteni védelmi iparát.” 2024. május 10.